

УДК 930:94(477.51)"16/17"

DOI 10.31654/2520-6966-2018-10i-92-58-70

А. Г. Бровко

кандидат історичних наук, старший викладач Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Роль Ніжинського козацького полку в українсько-російських протистояннях: історіографія питання

Стаття присвячена аналізу вивчення участі Ніжинського козацького полку в українсько-російських конфліктах. Звернуто увагу на стан дослідження проблеми. Проаналізовано етапи розробки в історіографії питання участі Ніжинського полку в антимосковських виступах. Висвітлено праці, у яких знайшла відображення зазначена проблематика. Зокрема, зроблено наголос на досягненнях у вивченні даного питання в сучасній українській історіографії. У ході дослідження було зроблено висновки, що, незважаючи на підвищений інтерес до Ніжинського полку як військової, так і адміністративної одиниці Гетьманщини, ґрунтовних праць, у яких би розкривалась досліджувана нами тематика, видано так і не було.

Ключові слова: історіографія, Ніжинський козацький полк, українсько-російські протистояння, українсько-московські конфлікти.

Українсько-російські відносини другої половини XVII – кінця XVIII ст. характеризуються неоднозначністю, оскільки супроводжувались як союзницькими угодами, так і збройними конфліктами. Причиною таких протистоянь були різні інтереси українських гетьманів та московського уряду. Якщо гетьмани керувались національними інтересами та захищали право українського народу на самовизначення та власну державу, то плани московського царату полягали у ліквідації козацько-гетьманської держави. І. Крип'якевич виділяє три українсько-московські збройні конфлікти: кін. 1658–1659 рр., кін. 1667–1668 рр. та 1708–1709 рр. [17, с. 72–85]. Важлива роль у українсько-московських протистояннях належала Ніжинському козацькому полку як провідному полку центру Лівобережжя.

Ніжинський козацький полк як військова та адміністративна одиниця Війська Запорозького почав формуватися навесні 1648 р. Юридично Ніжинський полк з полковим центром у м. Ніжині оформився 16 жовтня 1649 р., після Зборівської угоди Б. Хмельницького з

королем Яном II Казиміром [16, с. 37]. Він належав до новостворених козацько-шляхетських полків і мав особливу позицію щодо багатьох внутрішньо та зовнішньополітичних питань.

Ніжинський полк займав лівий берег р. Десни, починаючи від м. Салтикова Дівиця і закінчуючи дельтою р. Івотки. Його землі простягалися по обох берегах річки Сейму, від Дельти до впадіння р. Клевані, займали береги однієї з приток Десни – Остра, починаючи від м. Мрин до витоки цієї річки. Загальна площа полку складала понад 30 000 кв. км. Як бачимо, Ніжинський полк охоплював значну територію [23].

Межував полк із Чернігівським, Київським, Переяславським та Прилуцькими полками. Ніжинський полк, станом на 1649 р., поділявся на 11 сотень, 1650 р. – на 9 сотень, а у травні 1654 р. – на 37 сотень. Уперше полк зазнав радикальної реформи у 1663 році, після проведення Чорної Ради та приходом до влади І. Брюховецького. Цього року Ніжинський полк втратив на користь новоствореного Стародубського 8 сотень, Чернігівського – 6 сотень, Київського – 2 сотні, 5 сотень реформовано у ході реорганізації. У 1663 році з Ніжинського полку виділено Сосницький полк. Певних змін зазнала територія Ніжинського полку і у XVIII ст., так до Київського полку перейшли Олишівська та Мринська сотні. Відтак станом на 1723 р. полк мав 19 сотень, 1750 р. – 18 сотень, а в 1769 р. – 22 сотні. За час свого існування до Ніжинського полку входило 55 сотень [16, с. 37–38].

Як стверджує дослідник П. Пиріг, Ніжинський полк був найбільш заселеним порівняно з іншими полками. За даними дослідника, на 1654 р. чисельність населення полку становила 1/8 частину жителів всієї України. У 1782 р. Ніжинський полк, як адміністративно-територіальна одиниця, був ліквідований, а Ніжин з полкового перетворився на повітове місто Чернігівського намісництва. Як військова одиниця, Ніжинський козацький полк у 1785 р. був перетворений у регулярний карабінерний Ніжинський полк [27, с. 28].

Займаючи значну територію та маючи великі людські ресурси, Ніжинський козацький полк не міг залишитися поза увагою як гетьманів України, так і російських правлячих кіл. Розуміючи впливовість Ніжинського козацького полку на населення Лівобережної України царські вельможі всіляко прагнули схилити його на свій бік, демонструючи свою прихильність. Адже для російської влади Ніжинський полк був не лише могутньою військовою одиницею, але й засобом досягнення власної мети – поширити свій вплив та укріпити свої позиції на теренах України, щоб реалізувати свої загарбницькі плани та перетворити українську державу на підвладну їй територію.

Проблема українсько-московських відносин привертала увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Утім, незважаючи на значний наукових доробок, питання участі та ролі Ніжинського козацького полку в українсько-російських протистояннях тривалий час так і не була предметом спеціальних досліджень. У переважній більшості відомості про антимосковські виступи ніжинських козаків подані крізь призму історії Лівобережної України чи краєзнавчих студій з історії Ніжина. Лише нещодавно, в українській історіографії з'явилися перші спеціальні дослідження, присвячені зазначеній тематиці.

На основі аналізу праць з'ясувати стан дослідження в історичній науці військової діяльності Ніжинського козацького полку в антимосковських виступах. Засобом для її досягнення є з'ясування стану історіографічної розробки проблеми; аналіз монографій, статей та матеріалів конференцій з історії військової діяльності полку; визначення досягнень та здобутків сучасної української історіографії щодо досліджуваної нами проблеми.

Військова діяльність Ніжинського козацького полку в українсько-московських протистояннях знайшла відображення у працях О. Ростовської, О. Мороза, В. Смогія, О. Уривалкіна, Р. Железка, Т. Яковлевої та ін.

Перші згадки про Ніжинський полк знаходимо на сторінках літописів Самовидця [20] та Самійла Величка [19]. З текстів праць дізнаємося про битву під Конотопом, що відбулась між полком, на чолі з ніжинським полковником Г. Гуляницьким та російськими військами. Описуючи події боротьби І. Виговського і його прибічників проти Москви та її прихильників, автор Літопису Самовидця припускається певних неточностей. Зокрема, ознайомлюючи читацький загал з перебігом подій на полі бою під Пирятином, автор зазначає на вимушеному відступі Г. Гуляновського з Чернігівським та Прилуцьким полками до Варви, де був оточений російськими військами, а про участь Ніжинського полку у військових сутичках літописець замовчує [20, с. 247]. У той же час описуючи виступи проти московських військ населення Лівобережжя, часів правління І. Брюховецького, відомості про участь у них Ніжинського полку відсутні.

Утім, незважаючи на фрагментарність згадок про ніжинське козацтво та певні неточності, дані праці стали помітним явищем в українській історіографії, оскільки лягли в основу багатьох історичних видань, присвячених українсько-московським відносинам та Ніжинському козацькому полку зокрема.

У 1893 році світ побачила праця історика О. Лазаревського "Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения,

землевладення и управления. Полкъ Нежинской" [18]. За своїм змістом праця є історико-топографічним описом. Цінність даного видання полягає у тому, що у праці автор уперше подав повний опис всіх сотень полку. У контексті надання короткої характеристики кожного з полків, О. Лазаревський згадує й про антимосковські позиції серед Ніжинського полку та його участь сутичках під Конотопом.

На початку ХХ ст. питання українсько-московських відносин привернула увагу українського дослідника М. Грушевського [2]. В контексті висвітлення історії України, автор згадує і про Ніжинський козацький полк, як військову одиницю у виступах проти російської армії. Описуючи події середини ХVІІ – другої половини ХVІІІ ст. історик вказує на перші протиріччя, що виникли між Ніжинським полком та московським царатом. Причиною непорозумінь стало захоплення козаками Могилева, який у Москві вважали своєю підвладною територією. Утім, як зазначає історик, боячись викликати невдоволення у війську, Олексій Михайлович вимушений був відмовитись від своїх вимог, щодо виведення козаків з міста та повернення його під свою владу. Що є безпосереднім доказом певного остраху перед могутністю Ніжинського полку та небажанням отримати ворога в його особі. Як видно з праці М. Грушевського, громадянська війна на Україні, яка розгорілась у середині ХVІІ ст., переросла в українсько-московський конфлікт 1658–1659 рр., описуючи який, автор коротко згадує про Ніжинський полк.

З встановленням тоталітарного режиму в СРСР та утвердженням марксистської методології в історичній науці у 30-х роках ХХ ст. спостерігається занепад досліджень з історії козацтва. У даний період виходять поодинокі праці, в яких висвітлювалась козацька тематика з позицій радянської ідеології. Щодо питання українсько-московських збройних конфліктів, то ця проблема знаходилась під забороною, оскільки історики дотримувались доктрини спільної історії та братського союзу двох народів. Вся історія України зводилась до прагнення народу "возз'єднатись" з російською державою. Тому досліджуване нами питання не знайшло відображення на сторінках видань часів СРСР. В період "відлиги" спостерігається певна активізація у вивченні українського козацтва, утім згадки про Ніжинський козацький полк носили фрагментарний характер. Мова йде про праці В. Голобуцького [3] та 26-томне енциклопедичне видання "Історія міст і сіл Української РСР" [13], 22-й том якого присвячений Чернігівській області та був опублікований у 1972 році.

Відомості про Ніжинський полк заходимо у праці Д. Дорошенка "Нариси історії України" [4], що вийшла друком у Варшаві 1932 року.

Перебуваючи в еміграції, науковець був вільний від впливу радянської ідеології, утім брак інформації змушував історика використовувати праці своїх попередників, що позначилось на стані дослідження. Описуючи міжусобиці як на Правобережній, так і на Лівобережній Україні, а також виступи українського населення проти московського царату, автор епізодично згадує про участь у них Ніжинського полку.

Представник української діаспори О. Оглобліна у своїй праці "Гетьман Мазепа та його доба" [21], що вийшла друком 1960 р., описуючи українсько-московську війну 1708–1709 рр. фрагментарні відомості про Ніжинський полк використовує з метою ілюстрації подій XVIII ст.

З проголошенням незалежності України внаслідок лібералізації суспільства склались сприятливі умови для вивчення власної історії та історії козацтва зокрема. Виходить низка праць, у яких відображається козацька тематика, досліджуються питання національно-визвольної революції та української державності, чільне місце серед яких зайняв і Ніжинський козацький полк. Утім, незважаючи на очевидний дослідницький прорив у вивченні військової діяльності Ніжинського полку, говорити про ґрунтовний історіографічний дискурс сучасною українською історіографією даної наукової теми не доводиться. З-поміж історіографічних праць слід виділити дослідження О. Морозова, О. Ростовської, В. Смоля, О. Уривалкіна, Т. Яковлевої, Р. Железка, в яких тією чи іншою мірою висвітлюється зазначена нами проблема.

Низка краєзнавчих публікацій та історичних розвідок вийшла під авторством О. Морозова [29] та О. Ростовської [24–27], які започаткували вивчення історії Ніжинського козацького полку. Розглядаючи події XVII ст. та висвітлюючи постаті ніжинських полковників, автори торкаються й питання участі Ніжинського полку в українсько-московських конфліктах.

Варто відзначити спеціальні наукові розвідки О. Ростовської, що вийшли у співавторстві з Р. Железко "Гетьман І. Мазепа та Ніжинський козацький полк" та "Події 1657–1663 років на Ніжинщині: українсько-російське протистояння та громадянська війна в Україні". Розглядаючи події XVII–XVIII ст., історики подають Ніжинський полк як осередок "самотійництва", який був сподвижником й основним захисником політики І. Виговського, якого так хотіла ліквідувати Москва. Висвітлюючи події доби "Руїни", науковці зазначають на участі Ніжинського полку у запеклих боях проти московського війська, що відбулись під Конотопом та Борзною. Якщо під час конотопської битви російські війська зазнали поразки та великих втрат, то під час запеклих

боїв, що відбулися в травні 1659 року поблизу м. Борзни, козаки на чолі з В. Золотаренком зазнали поразки від московитів [26, с. 79].

Окремий параграф присвячений українсько-московській війні у праці В. Смолія "Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.)", з якого дізнаємося про оборонну діяльність Ніжинського полку під час наступу російських військ на терени України та про участь Ніжинського полку у битві з російськими військами на чолі з В. Золотаренком біля Борзни [28, с. 234].

Варто відзначити наукову розвідку О. Уривалкіна "Загадки історії. Лівобережна Україна та Ніжинський полк з середини XVII до кінця XVIII століть" (2000 р.), в якій висвітлюється військова діяльність Ніжинського полку крізь призму історії Лівобережної України. Використовуючи архівні документи, автор праці подав широку інформацію про участь Ніжинського полку у військових кампаніях проти Польщі, Туреччини та Швеції на боці російської армії. Автор ознайомлює читачький загал із виборами гетьмана в Ніжині 1663 року, перемогою на них І. Брюховецького, ярого прихильника Москви та з повстанням проти гетьмана, викликане його зовнішньополітичною діяльністю. Зважаючи на ситуацію що склалась, І. Брюховецький перейшов на бік повсталих. О. Уривалкін стверджує, що виступ гетьмана проти Москви, це було ніщо інше, як чітко продуманий та втілений у життя план Єпископа Мефодія, П. Дорошенка та Й. Тукальського, які прагнули у такий спосіб позбавити гетьмана всілякої підтримки, а згодом і влади [30, с. 154]. Висвітлюючи подальший розвиток подій, що відбувались на теренах України, її поділ на Правобережну та Лівобережну, автор зазначає на промосковських позиціях населення Лівобережжя та Ніжинського полку зокрема. Навіть перехід І. Мазепи на бік шведів не змусив ніжинське козацтво змінити свої погляди. Як зазначає О. Уривалкін, під час Північної війни Ніжинський полк не лише залишився вірним Петру I, але й "став опорою царя і щитом перед військом Карла XII" [30, с. 216]. Щоправда, з таким твердженням дослідника важко погодитись, оскільки історія доводить, що на Лівобережжі протягом усього періоду були як прихильники, так і противники царської влади, така тенденція спостерігалась і на Правобережній Україні.

З-поміж історіографічних праць слід виділити монографію Т. Яковлевої "Руїна Гетьманщини: Від Переяславської угоди (1659–1667 рр.)". Дослідниця надає високу оцінку діяльності ніжинського полковника В. Золотаренка, наголошуючи на його доволі сильних позиціях та проведенні ним незалежної та державницької політики, що не могло не викликати невдоволення з боку Москви. В. Золотаренко

не був маріонеткою російських воєвод і нерідко чинив їм усупереч, що у подальшому, як зазначає історик, вплине на відносини гетьмана з Москвою та на його долю особисто. Доказом чого стануть вибори гетьмана 1663 року та перемога на них І. Брюховецького, особи, за твердженням Т. Яковлевої, вигідної для Москви "нарешті гетьманом став той, хто цінував царські подачки більше від гетьманської влади, хто догоджав воєводам, а не прагнув установити власні порядки на підвладній йому території" [32, с. 320]. А власне, Я. Сомко та В. Золотаренко, які були вірними царю, за згодою Москви були страчені.

Про мужню оборону конотопського гарнізону на чолі з ніжинським полковником Г. Гуляницьким знаходимо у праці А. Бульвінського "Конотопська битва 1659 року" (2008 р.) [1]. Детально описуючи події напередодні та під час бойових дій під Конотопом, автор відзначає мужність козаків під час оборони та відважність ніжинського полковника Г. Гуляницького, який, під час зборів московитів в один табір, здійснив з міста вилазку та завдав ворогам немалої шкоди. Даній битві автор відводить вагому роль в історії України, оскільки перемога під Конотопом змінила перебіг українсько-московської війни. Коротко згадується у праці і про битву під Борзною за участю ніжинського полку на чолі з В. Золотаренком.

Значний науковий доробок у вивченні досліджуваної нами проблеми становить низка праць, що вийшли під авторством Р. Железка. У своїй праці "Українсько-московська війна 1668 р. в Ніжині" [14] автор зазначає, що однією з причин наступу Москви на українські землі стала промосковська політика І. Брюховецького та козацької старшини, які переймалися власним збагаченням та захищали особисті інтереси. Висвітлюючи перебіг українсько-московської війни кінця 1667–1668 рр., історик особливу увагу приділяє облозі ніжинськими козаками московських стрільців воєводи І. Ржевського у ніжинському замку. У цілому, аналізуючи зовнішню політику Ніжинського полку, Р. Железко приходять до висновку, що 1663–1668 рр. стали останньою яскравою сторінкою участі полку в національно-визвольних змаганнях українського народу сер. XVII ст. [10].

Цікавим науковим доробком є чергове видання Р. Железка "Ніжинський козацький полк у політичних планах П. Дорошенка" [12], в якому історик хоч і не розкриває досліджуваної нами проблеми, проте подає цікаві відомості внутрішньої політики України. Зокрема, історик розглядає Ніжинський полк як інструмент у політичній діяльності гетьмана П. Дорошенка, який використовував ніжинських полковників до тих пір, доки вони обіймали цю посаду і могли вести за собою козацтво. Така співпраця гетьмана з Ніжинським полком, за твердженням автора,

є доказом прагнення П. Дорошенка визволити українські землі з-під влади сусідніх держав та об'єднати їх у складі однієї козацької держави.

Не можна оминати увагою і наукові доробки Р. Железко, присвячені полковникам Ніжинського полку, крізь призму біографій яких автор торкається й досліджуваної нами проблеми. Зокрема, це статті присвячені полковникам М. Гвинтівці [5] та М. Борсуку [13].

Незважаючи на вагомий внесок Ніжинського козацького полку в українсько-московські відносини, тривалий час діяльність Ніжинського козацтва не була предметом спеціальних досліджень. Розглядаючи українсько-російські конфлікти, історики обмежувались невеликими, фрагментарними згадками про участь та роль у них Ніжинського полку. Лише з проголошенням незалежності України Ніжинський полк, як військова одиниця, став привертати увагу науковців. З'являються перші спеціальні дослідження присвячені даній темі. Зокрема, вагомий внесок у розвиток української історіографії зробив Р. Железко, під авторством якого вийшла низка розвідок, присвячених військовій діяльності Ніжинського полку у національно-визвольній війні українського народу XVII ст. Утім, незважаючи на низку наукових розвідок, присвячених досліджуваному нами питанню, роль полку в антимосковських виступах залишається малодослідженою та поверхневою, що повинно спонукати науковців до подальшого вивчення проблеми.

Література

1. Бульвінський А. Конотопська битва 1659 року. Київ, 2008. 64 с.
2. Грушевський М. Історія України-Русі. Київ, 1990. 524 с.
3. Голобуцкий В. А. Запорожское казачество. Київ: Госполитиздат УССР, 1957. 461 с.
4. Дорошенко Д. Нариси з історії України. Видання друге. Київ: Глобус, 1992. Т. 2 (від половини XVII століття). 349 с.
5. Железко Р. А. Військово-політична діяльність ніжинського полковника Матвія Гвинтівки: зрада чи захист державних і національних інтересів Гетьманщини? *Література та культура Полісся*. Серія: історичні науки. 2013. Вип. 73. С. 19–28.
6. Железко Р. Місто Ніжин у системі оборони Гетьманщини (1648–1783 роки) *Ніжинська старовина*. 2014 р. Вип. 17. С. 15–22.
7. Железко Р. Гетьман Ю. Хмельницький та Ніжинський козацький полк. *Сіверщина в історії України*. 2012. Вип. 5. С. 149–152.
8. Железко Р. Ніжинський козацький полк та гетьман Іван Брюховецький: звернення національно-визвольних змагань українського народу середини XVII ст. *Ніжинська старовина*. 2012. Вип. 13. С. 5–14.
9. Железко Р. А. Ніжинський козацький полк та зовнішня політика Гетьманщини (1648–1657 рр.): литовський, російський і шведський вестор. *Сіверщина в історії України*: зб. наук. пр. Київ: Глухів, 2010. Вип. 3. С. 137–140.

10. Железко Р. А. Ніжинський козацький полк та українсько-російське протистояння 1666–1668 рр.: краєзнавчий аспект. *Сіверщина в історії України*. 2011. Вип. 4. С. 157–160.

11. Железко Р. Ніжинський козацький полк і Чорна Рада 1663 року. *Ніжинська старовина*. 2013. Вип. 15. С. 5–12.

12. Железко Р. Ніжинський козацький полк у політичних планах Петра Дорошенка впродовж 1667–1677 років. *Гетьман Петро Дорошенко та його доба в Україні*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, приуроченої до 350-ї річниці початку гетьманування Петра Дорошенка (16 жовтня 2015 р., м. Київ) / упорядник Є. М. Луняк; Музей гетьманства. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. 362 с.

13. Железко Р. Ніжинський полковник Марко Борсук. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*: зб. наук. ст. 2012. Вип. 21. Ч. 2. С. 153–158.

14. Железко Р. Українсько-московська війна 1668 р. в Ніжині. *Сіверщина в історії України*. 2013. Вип. 6. С. 180–183.

15. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Чернігівська область / ред. кол. тому: О. І. Дериколенко (голов. редкол.), О. Г. Буцько, В. І. Власенко, В. М. Горбач, З. Б. Іржавський, Є. Г. Калита, В. М. Костарчук, А. І. Левенко, О. П. Лола, Л. І. Майстренко, І. В. Марисова, І. І. Музиченко, І. П. Неліп, Л. В. Олійник, В. П. Панченко (заст. гол. редкол.), О. П. Романова, Ф. Л. Сендзюк, Б. І. Сенько, І. П. Собко, Ф. П. Спиридонов, О. Д. Стасевич (відп. секр. редкол.), М. С. Шевчук, В. Ф. Шморган, М. Т. Яцура. АН УРСР. Інститут історії. Київ: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. 720 с.

16. Крапивний Р. Економічний розвиток Ніжинського полку: історіографія проблеми. *Міждисциплінарні гуманітарні студії*. Серія: "Історичні науки". 2014. Вип. 1. С. 37–47.

17. Крип'якевич І. П. Коротка історія України. Дніпропетровськ: Редакційно-видавничий відділ управління по пресі, 1992. 104 с.

18. Лазаревский О. Описание старой Малороссии. Киев: Тип. К. Н. Милевского, 1888–1893. Т. 2. Полк Нежинский. 521 с.

19. Літопис Величка / пер. з книжної української мови, вст. стаття, комент. В. О. Шевчука; відп. ред. О. В. Мишанич. Київ, 1991. Т. 2. 642 с.

20. Літопис Самовидця. Київ, 1971. 208 с.

21. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. Нью-Йорк; Париж; Торонто: Вид. Орг. Оборони Чотирьох Свобід України, Ліги Визволення України, 1960. 406 с.

22. Петровський М. Нариси історії України XVII – початку XVIII ст. Харків, 1930. 454 с.

23. Пиріг П. В. До питання про Ніжинський полк у роки визвольної війни українського народу. *Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку*. Київ, 1991. С. 65–71.

24. Ростовська О. В. Гетьман І. Мазепа та Ніжинський козацький полк / О. В. Ростовська, Р. М. Железко. *Ніжин і Ніжинщина: історичний простір провінції*: зб. ст. Ніжин: Видавництво НДУ ім. Гоголя, 2010. Вип. 1. С. 58–65.

25. Ростовська О. В. Ніжинський козацький полк. *Сіверський літопис*. 1999. № 3. С. 75–85.

26. Ростовська О. Події 1657–1663 років на Ніжинщині: українсько-російське протистояння та громадянська війна в Україні. *Ніжинська старовина: збірник регіональної історії та пам'яткознавства*. 2010. Вип. 9 (12). С. 75–85.
27. Ростовська О. Суспільно-політичне становище Ніжина в 18 столітті. *Ніжинська старовина. Ніжинознавчі студії*. 2007. Вип. 3 (6). С. 25–30.
28. Смолій В. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.). Київ, 1999. Т. 7. 352 с.
29. Морозов О. С. Ніжинські полковники брати Золотаренки (історико-біографічний нарис). *Ніжинська старовина: Науковий історико-культурологічний збірник*. 2005. Вип. 1 (4). С. 44–60.
30. Уривалкін О. Загадки історії. Лівобережна Україна та Ніжинський полк з середини XVII до кінця XVIII століть. Ніжин, 2000. 276 с.
31. Уривалкін О. Загадки минулих часів. Київ: КНТ, 2007. 368 с.
32. Яковлева Т. Руїна Гетьманщини: Від Переяславської угоди (1659–1667 рр.). Київ, 2003. 651 с.

References

1. Bulvynskyi A. Konotopaska bytva 1659 roku/ A. Bulvynskyi. K., 2008. 64 s.
2. Hrushevskiy M. Istoriiia Ukrainy-Rusi/ M. Hrushevskiy. K., 1990. 524 s.
3. Holobutskiy V. A. Zaporozhskoe kazachestvo / V.A. Holobutskiy. – K.: Hospolytyzdat USSR, 1957. – 461 s.
4. Doroshenko D. Narysy z istorii Ukrainy/ D. Doroshenko. T.2 (vid polovyny XVII stolittia). – Vydannia druhe. – K.: Hlobus, 1992. – 349 s.
5. Zheliezko R.A. Viiskovo-politychna diialnist nizhynskoho polkovnyka Matviia Hvyntivky: zrada chy zakhyst derzhavnykh i natsionalnykh interesiv Hetmanshchyny? / A. R. Zheliezko // *Literatura ta kultura Polissia. Ser.: istorychni nauky*. – 2013. – Vyp. 73. – S. 19–28.
6. Zheliezko R. Misto Nizhyn u systemi oborony Hetmanshchyny (1648-1783 roky)/ R. Zheliezko// *Nizhynska starovyna*. – 2014 r. – Vyp. 17. – S. 15 – 22.
7. Zheliezko R. Hetman Yu.Khmelytskyi ta Nizhynskiy kozatskyy polk/ R. Zheliezko// *Sivershchyna v istorii Ukrainy*. – 2012. – Vyp. 5. – S.149 – 152.
8. Zheliezko R. Nizhynskiy kozatskyy polk ta hetman Ivan Briukhovetskyi: zvernennia natsionalno-vyzvolnykh zmahani ukraïnskoho narodu seredyny XVII st./ R. Zheliezko// *Nizhynska starovyna*. – 2012. – Vyp.13. – S. 5 – 14.
9. Zheliezko R. A. Nizhynskiy kozatskyy polk ta zovnishnia polityka Hetmanshchyny (1648–1657 rr.): lytovskiy, rosiiskiy i shvedskiy vektor / R. A. Zheliezko / *Sivershchyna v istorii Ukrainy: Zb. nauk. pr.* – K.: Hlukhiv, 2010. – Vyp. 3. – S. 137–140.
10. Zheliezko R.A. Nizhynskiy kozatskyy polk ta ukraïnsko-rosiiske protystoiannia 1666 – 1668 rr.: kraieznavchyy aspekt/ R. Zheliezko // *Sivershchyna v istorii Ukrainy*. – 2011. – Vyp. 4. – s. 157 – 160.
11. Zheliezko R. Nizhynskiy kozatskyy polk i Chorna Rada 1663 roku/ R. Zheliezko // *Nizhynska starovyna*. – 2013. – Vyp.15. – S. 5 – 12.
12. Zheliezko R. Nizhynskiy kozatskyy polk u politychnykh planakh Petra Doroshenka vprodovzh 1667 – 1677 rokiv / R. Zheliezko // *Hetman Petro Doroshenko ta yoho doba v Ukraini : materialy Vseukraïnskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, pryurochenoi do 350-yi richnytsi pochatku*

hetmanuvannia Petra Doroshenka (16 zhovtnia 2015 r., m. Kyiv) / uporiadnyk Ye.M. Luniak; Muzei hetmanstva. – Nizhyn : NDU im. M. Hoholia, 2015. – 362 s.

13. Zheliezko R. Nizhynskiy polkovnyk Marko Borsuk / R. Zheliezko // Novi doslidzhennia pamiatok kozatskoi doby v Ukraini: Zb. nauk. st. – 2012. – Vyp. 21, ch. 2. – S. 153-158.

14. Zheliezko R. Ukrainsko-moskovska viina 1668 r. v Nizhyni / R.A. Zheliezko // Siversshchyna v istorii Ukrainy. – 2013. – Vyp. 6. – S. 180 -183.

15. Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR: V 26 t. Chernihivska oblast / Red. kol. tomu: Derykolenko O. I. (hol. redkol.), Butko O. H., Vlasenko V. I., Horbach V. M., Irzhavskiy Z. B., Kalyta Ye. H., Kostarchuk V. M., Levenko A. I., Lola O. P., Maistrenko L. I., Marysova I. V., Muzychenko I. I., Nelip I. P., Oliinyk L. V., Panchenko V. P. (zast. hol. redkol.), Romanova O. P., Sendziuk F. L., Senko B. I., Sobko I. P., Spyridonov F. P., Stasevych O. D. (vidp. sekr. redkol.), Shevchuk M. S., Shmorhun V. F., Yatsura M. T. AN URSR. Instytut istorii. – K.: Holov. red. URE AN URSR, 1972. – 720 s.

16. Krapyvnyi R. Ekonomichni rozvytok Nizhynskoho polku: istoriohrafiiia problemy/ R. Krapyvnyi// Mizhdystsyplinarni humanitarni studii. Serii: Istorychninauky. – 2014 r. – Vyp. 1. – s. 37 – 47.

17. Krypiakevych I.P. Korotka istoriia Ukrainy / I. P. Krypiakevych. – Dnipropetrovsk: Redaktsiino-vydavnychiy viddil upravlinnia po presi, 1992. – 104 s.

18. Lazarevskiy O. Opysanye staroi Malorossyy / O. Lazarevskiy. – T.2. Polk Nezhytskyi. – Kyev : Typ. K. N. Mylevskoho, 1888 - 1893. – T. 2. – 521 s.

19. Litopys Velychka/ per. z kryzhnoi ukrainskoi movy, vst. Stattia, koment. V.O. Shevchuka: Vidp. Red.. O.V. Myshanych. – T. 2. – K., 1991. – 642 s.

20. Litopys Samovydtisia / Ya.I. Dzyra. – K., 1971. – 208 s.

21. Ohloblyn O. Hetman Ivan Mazepa ta yoho doba/ O. Ohloblyn. – Niu-York; Paryzh; Toronto: Vyd. Orh. Oborony Chotyrok Svobid Ukrainy, Ligy Vyzvolennia Ukrainy. – 1960. – 406 s.

22. Petrovskiy M. Narysy istorii Ukrainy XVII – pochatku XVSh st./ M. Petrovskiy. – Kh., 1930. – 454 s.

23. Pyrih P.V. Do pytannia pro Nizhynskiy polk u roky vyzvolnoi viiny ukrainskoho narodu/ P.V. Pyrih. – Ukrainska kozatska derzhava: vytoky ta shliakhy istorychnoho rozvytku. – K., 1991. – S. 65–71.

24. Rostovska O.V. Hetman I. Mazepa ta Nizhynskiy kozatskyy polk / O.V. Rostovska, R.M. Zheliezko// Nizhyn i Nizhynshchyna: istorychni prostir provintsi: zbirnyk statei. – Vyp. 1. – Nizhyn: Vydavnytstvo NDU im. Hoholia, 2010. – S. 58–65.

25. Rostovska O.V. Nizhynskiy kozatskyy polk / O.V. Rostovska // Siverskyy litopys. – 1999. – № 3. – S. 75–85.

26. Rostovska O. Podii 1657–1663 rokov na Nizhynshchyni: ukrainsko-rosiiske protystoiannia ta hromadianska viina v Ukraini/ O. Rostovska, R.Zheliezko // Nizhynska starovyna: Zbirnyk rehionalnoi istorii ta pamiatkoznavstva. – 2010. – Vyp. 9(12). – S. 75–85.

27. Rostovska O. Suspilno-politychne stanovyshche Nizhyna v 18 stolitti // Nizhynska starovyna. Nizhynoznavchi studii. – 2007. – Vyp. 3(6). – S. 25–30.

28. Smolii V. Ukrainska natsionalna revoliutsiia XVII st. (1648 – 1676 rr.) / V. Smolii, V. Stepankov. – K., 1999. – T. 7. – 352 s.

29. Morozov O.S. Nizhynski polkovnyky braty Zolotarenky (istoryko-biografichni narys) / O. Morozov // Nizhynska starovyna: Naukovi istoryko-kulturolohichni zbirnyk. – 2005. – Vyp. 1(4). – S. 44-60.

30. Uryvalkin O. Zahadky istorii. Livoberezhna Ukraina ta nizhynskiy polk z sereyny XVII do kintsia XVIII stolit / O. Uryvalkin. – Nizhyn, 2000. – 276 s.

31. Uryvalkin O. Zahadky mynulikh chasiv / O. Uryvalkin. – K., KNT, 2007. – 368 s.

32. Iakovlieva T. Ruina Hetmanshchyny: Vid Pereiaslavskoi uhody (1659-1667 rr.) / T. Yakovlieva. – K., 2003. – 651 s.

А. Г. Бровко

Кандидат исторических наук, старший преподаватель

Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

Роль Нежинского казачьего полка в украинско-российском притовостоянии: историография вопроса

Статья посвящена анализу изучения участия Нежинского казачьего полка в украинско-российских конфликтах. Обращено внимание на состояние исследования проблемы. Проанализированы этапы разработки в историографии вопроса участия Нежинского полка в антимосковских выступлениях. Освещены работы, в которых нашла отражение указанная проблематика. В частности, сделан упор на достижения в изучении данного вопроса в современной украинской историографии. В ходе исследования были сделаны выводы, что, несмотря на повышенный интерес к Нежинскому полку как военной, так и административной единицы Гетманщины, фундаментальных трудов, в которых бы раскрывалась исследуемая нами тематика, выдано так и не было.

Ключевые слова: историография, Нежинский казачий полк, украинско-русское притовостояние, украино-московские конфликты.

A. G. Brovko

Candidate of Historical Sciences,

Senior Lecturer of the Department of World History and International Relations, Mykola Gogol State University of Nizhyn

The role of the Nizhyn's'kyi cossack regiment in the russian-ukrainian confrontation: the historiography of question

The article is devoted to the analysis of the study of the participation of the Nizhyn Cossack Regiment in the Ukrainian-Russian conflicts. The attention is paid to the state of the problem research. The stages of development in historiography of the participation of Nizhyn regiment in anti-Moscow speeches are analyzed. The works are reflected in which the mentioned problem has been reflected. It was clarified that the issues of the participation of the Nizhyn Cossacks in anti-Moscow insurrections were not the subject of special investigations in the New Age. Mostly faced with fragmentary references about Nizhyn regiment. The subject of study of the military activity of the regiment and in the revolutionary historical literature, on the pages of which we find episodic information about the participation of the regiment in military clashes with Moscow, did not become a subject. It has been established that due to the

involvement of Soviet historiography, research, the problem we mentioned, this period was not carried out. A similar situation is typical of the historical works of the Ukrainian diaspora. Being free of the influence of the Soviet ideology, emigre historians, due to lack of information, were forced to restrict themselves to short references to the Nizhyn regiment in Ukrainian-Moscow confrontations. In particular, the emphasis was placed on the achievements in the study of this issue in contemporary Ukrainian historiography. With the proclamation of independence of Ukraine has published a number of works devoted to the problem of Ukrainian-Russian confrontation in the context of lighting which reflected the military activities of the Nizhyn regiment. In the course of the study, it was concluded that despite the increased interest in Nizhyn regiment, as military and administrative units of the Hetman, thorough papers that revealed, we have studied the subject, issued and was not.

Key words: *historiography, Nizhyn Cossack regiment, Ukrainian-Russian confrontation, Ukrainian-Moscow conflicts.*